הרב זאב וייטמן

סקירת הספר "חלב ישראל כהלכתו"

"חלב ישראל כהלכתו" , הרב חנוך בלייער
חלק א: הלכות חלב ישראל
חלק ב: חלב ישראל והנלווה אליהן
חלק ג: מאמרים ומכתבים מגדולי הרבנים
וראשי מערכות הכשרות

"חלב ישראל כהלכתו" הינו ספר מקיף ויסודי בנושא כשרות החלב, שחובר ע"י הרב חנוך בלייער ויש בו דיונים נרחבים בנושא כשרות החלב. המחבר, תלמיד חכם צנוע ובעל מידות, מבקש לברר את פרטי הלכות חלב ישראל בלי משוא פנים, ולשם כך כיתת את רגליו בין רבנים חשובים המעורים בעולם הכשרות ושמע מהם את דעותיהם ואת הערותיהם וליבן את השמועות עד שהגיע למסקנותיו האובייקטיביות.

עם כל ההערכה הרבה מאוד למחבר וליושרו, יש בספר לא מעט דברים שנכתבו מתוך אי הכרות מספקת עם עולם המעשה של תעשיית החלב והם גרמו למחבר לשגות בכמה וכמה דברים, ולהלן נתייחס ונעיר על כמה ממקומות אלו (שכמעט כולם מובאים בספר כהערות בשמי):

א. חלב שנחלב ע"י לא יהודי ברפת השייכת ליהודי

בפרק ב סימן ו בעמוד נא המחבר הביא את פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל כפי שנכתב ע"י הגר"י אפרתי שליט"א, שבחליבת פועל גוי פרות של יהודי שאינו שומר תורה ומצוות אע"פ שאין מירתת מסיבת כשרות שהרי הבעלים אינו מקפיד על כשרות, יש בכל אופן מירתת מחמת פגיעה באיכות החלב שתגרם כתוצאה מערוב חלב זר, ולכן מספיקה במקרה כזה השגחה של "יוצא ונכנס" מפעם לפעם ואין צורך בהשגחה צמודה בכל חליבה וחליבה.

המחבר דוחה סברה זו של הגרי"ש אלישיב (וסביר להניח שנימוקיו מבוססים על דברים ששמע מרבנים אחרים) וכותב, שאי אפשר לומר זאת באופן גורף כי אולי יש רפתות בהם הרווח מערוב כזה יהיה משמעותי ויש מקומות שהפועל הגוי יפתה את הבעלים בכל אופן לערב חלב אסור, וכמו"כ יש מקרים בהם אין כל פחד של הבעלים מבחינת איכות החלב, כי יש רפתות קטנות שנאספות עם רפתות נוספות ואז לא ניתן יהיה לגלות מי האשם בפגיעה באיכות החלב וממילא אין כל מירתת. ועוד הוסיף, שבדיקת החלב במחלבה היא רק לטמפרטורה לכמות חיידקים ולהרכב החלב ובדיקות אלו אינן יכולות לגלות אם ערבו חלב טמא, ובדיקה כזו ניתנת להעשות רק ע"י בדיקת DNA שמחירה יקר מאוד.

יש כאן טעויות רבות:

א. הגוי לא יפתה לערב חלב אחר כי הוא מקבל שכרו על חליבת הפרות ואין לו כל אינטרס לא בהתעסקות בהבאת חלב אחר ולא בחליבת חיות טמאות וערובן כי הוא לא מקבל על כך כל תמורה.

ב. אין כל ספק שאף בעל רפת לא ירשה לערב חלב זר בחלב שלו מכיוון שהדבר עלול לקלקל לו את

כל החלב ולהרבות את החיידקים.

ג. כשמצרפים כמה רפתות למיכלית אחת לוקחים דגימה מכל רפת ורפת בנפרד ולכן אם יש בעיה במיכל אין כל בעיה למצוא את האשם בכך וממילא יש כן מירתת. אדרבה, במקרה כזה המירתת גדול עוד יותר מכיוון שאותו בעל רפת שגרם לפגיעה באיכות החלב לא רק שיפסיד את התשלום על החלב שלו אלא ייקנס ויצטרך לשלם גם על כל החלב של האחרים שהיה במיכל ושהתקלקל בגללו.

ד. הבדיקה שממנה הוא מירתת היא הבדיקה לחיידקים ולכן אין חשש שיערב חלב זר.

ה. מה שכתב על בדיקת DNA לא נכון שרק ע"י בדיקה כזו ניתן לגלות אם ערבו חלב אחר. יש לכך טכניקות אחרות אבל כאמור המירתת הוא לא מכך שיגלו שערב חלב מבעלי חיים אסורים אלא שיגלו שהחלב נגוע בחיידקים כתוצאה מערוב חלב זר ולא מוכר.

בהמשך אותו דיון הביא המחבר את דעת הרב יעקב מאיר שטרן שליט"א כפי שהובאה בקובץ בנתיב החלב א', שבניגוד לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, לדעתו אי אפשר לומר שחלב כזה ייחשב כמהדרין.

ובוודאי טעות היא מצד המחבר, שהרי הגרי"מ שטרן הינו יו"ר בד"צ ועדת מהדרין תנובה והוא עצמו חתום על חלב כזה כמהדרין, ומה שהביא בשמו מפורש בדברי הגרי"מ שטרן שמדובר על מקרה בו אין כל השגחה על הפועל הנכרי החולב ובעל בית יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, אך לא על כך הדיון, שהרי הגרי"ש אלישיב התיר רק כאשר יש השגחה של יוצא ונכנס מפעם לפעם, ובמקרה כזה גם הגרי"מ שטרן מסכים שהחלב הינו חלב ישראל כשר למהדרין. אמנם, לאחר שהערתי על טעות זו הוסיף המחבר בסוגריים שהרב שטרן מתייחס למקרה שאין משגיח, אבל אז כל הקטע לא ברור כלל, כי אם כן הרי עמדתו היא בדיוק כדעת הגרי"ש אלישיב להתיר עם השגחה של יוצא ונכנס מפעם לפעם, ואילו המחבר הביאו בתור חולק שאינו מסכים להיתר הרב אלישיב זצ"ל.

ב. השגחה על חלב ישראל בארץ לעומת חו"ל

בפרק ו סימן ה' כותב המחבר על ההבדל בין ההשגחות בחו"ל שאינן סומכות על יוצא ונכנס ודורשות השגחה צמודה לעומת המצב בארץ ישראל שם מסתפקים ביוצא ונכנס. והביא שם דברים שאמר חבר בד"צ ועדת מהדרין של תנובה הרב דוב לנדאו שליט"א בכינוס רבני אירופה בו הסביר וחישב שהשגחה של משגיח צמוד תעלה עוד מעל מליון וחצי ₪ לחודש. ועל כך כותב המחבר שאם נחלק עלות זו על כמות החלב נקבל שמדובר בסה"כ בעלות של עוד אגורה אחת לכל ליטר חלב ואם כן לא ברור מדוע עלות שולית זו גורמת לכך שלא מעמידים משגיח צמוד כנהוג בחו"ל.

על כך הערתי במקום ארבע הערות עיקריות:

א. בחו"ל מדובר על חלב נכרים גמור שהבעלים הוא גוי ואילו בארץ מדובר על חלב של פרות בבעלות יהודים שחולב אותו פועל נכרי, ורק במקרה זה מסתפקים ביוצא ונכנס.

ב. אין בחו"ל בשום מקום השגחה צמודה וגם שם סומכים על השגחה של יוצא ונכנס, ואפילו במקרים בהם שמים משגיח על כל רפת ורפת הרי המשגיח לא נמצא כל הזמן בחליבה והוא יוצא ונכנס למקום החליבה. השגחה צמודה ומלאה יש אך ורק רק למי שסומכים על השגחה באמצעות מצלמות.

ג. החשבון שהובא איננו נכון כלל ועלות של השגחה צמודה ברפתות תעלה לא מליון וחצי ₪

לחודש אלא למעלה מ 25 מליון ₪ לחודש.

ד. אין כל מקום להוציא את דיבתה של א"י רעה ולומר שכאן מהדרין בחלב ישראל פחות מאשר בחו"ל כאשר האמת היא הפוכה. בחו"ל רוב ההשגחות מאשרות חלב סתם שאין עליו כל השגחה לעומת א"י שבה כל החלב הינו חלב ישראל (ואם יש מוצרים המכילים רכיבי חלב נכרים זה רק בגלל יבוא חומרים מסויימים מחו"ל שמקבלים כשרות מהשגחות מחו"ל). בארץ משקיעים בהקפדה על שמירת שבת ועל שמירת חלב ישראל ועל מניעת חלב טריפות מחמת ניתוחים וטיפולים וטרינריים הרבה יותר מאשר בחו"ל, ולכן אין ספק שרמת הכשרות של החלב בארץ גבוהה כמעט בכל פרמטר יותר מזו שבחו"ל.

ג. השגחה באמצעות מצלמות

המחבר דן בהרחבה בפרק ד סימן ב בנושא השגחה באמצעות מצלמות וסיכם שרבים סוברים שזו השגחה טובה, ראויה ומספקת אך יש המחמירים ודורשים משגיח תמידי, והביא שם שהרב וואזנר זצ"ל חזר, כביכול, מהסכמתו להתיר השגחה באמצעות מצלמות מכיוון שלא מסתכלים בהקלטות, ומחמת שניתן לזייף את הנתונים. לצערי המחבר לא הביא בקטע זה את הערותיי, שהעיקריות בהן היו:

א. מי שאומר שניתן לזייף את הנתונים במצלמות מטעה במזיד. לא היה ולא נברא. ההשגחה באמצעות מצלמות הינה ההשגחה האמינה והבטוחה ביותר ומשמשת כיום לכל המקומות המאובטחים והרגישים ביותר[1].

ב. הטענה שלא צופים במצלמות היא טענה שקרית ויש בה משום הוצאת שם רע.

ג. מי שאוסר השגחה באמצעות מצלמות איננו יכול להקרא מחמיר יותר מכיוון שהשגחה באמצעות מצלמות הינה ההשגחה הקפדנית ביותר שניתן להגיע היום, וגם חמישה משגיחים צמודים לא יגיעו לרמת השגחה כמו שניתן להגיע באמצעות מצלמות.

ד. אין ספק שמצלמות טובות יותר מעמידה מחוץ לרפת כשלא רואים את החליבה. ואם עמידה בחוץ מועילה לטעמים הכמוסים[2] הרי ק"ו שצפיה באמצעות מצלמות מועילה. ויש לחזור ולהדגיש שוב ושוב שלא המצלמות רואות ומשגיחות, אלא יש משגיח שהוא רואה באמצעות המצלמות וממילא זו השגחה אנושית הנעזרת בטכנולוגיה המשפרת את רמת ההשגחה ואת יכולת ראיית המשגיח.

ה. מה שכותב המחבר שהמצלמות צריכות להיות מכוונות לראות גם בתוך הכלים לא נכון, מכיוון שאם יש השגחה תמידית באמצעות המצלמות הרי שכל החלב שבמקום כולו חלב ישראל, וממילא

1. בכנס כשרות החלב ומוצריו של בד"צ ועדת מהדרין תנובה שנערך בניסן תשע"ז מסר הרב גרוס שיעור בעניין השגחה על ניתוחי פרות באמצעות מצלמות והוא נטה שלא לקבל השגחה מצולמת על ניתוחי פרות. בעקבות דבריו הוא נשאל מדוע אם כן לגבי חלב נכרים הוא מתיר השגחה באמצעות מצלמות, והתשובה לכך היא, בין השאר, שהשגחה מצולמת של ניתוח תלויה ברופא המצלם ואנו אמורים לסמוך על מהימנותו וישרותו של הרופא שיצלם את הכל בלי להשמיט דברים בעייתיים. זאת בניגוד מוחלט להשגחה על חליבת נכרים או על חליבה בשבת - שם הצילום נעשה באמצעות מצלמות קבועות ומערכות סגורות שאין למצולמים כל יכולת שליטה על החומר המצולם. אולם יעויין בקובץ בנתיב החלב ו עמוד 95-94 שם מצוטטת תשובת הגר"י מאיר שטרן יו"ר בד"צ ועדת מהדרין תנובה שלדעתו ניתן להתיר השגחה באמצעות מצלמות גם בניתוח.

2. יש הטוענים שאי אפשר להסתמך על מצלמות מכיוון שיש בעניין חלב ישראל טעמים כמוסים שבעינן שיהודי יראה את החליבה עצמה.

אין מה לראות בתוך הכלים, שהרי גם אם יש חלב בתוך הכלים - כפי שקורה פעמים רבות שהכלים אכן מלאים בחלב מחליבות קודמות - אין בכך כל בעיה שהרי כל החלב הינו חלב ישראל כשר למהדרין (מלבד שבמערכות עליהן סומכת בד"צ ועדת מהדרין תנובה יש מצלמה המפקחת על המיכלים).

* * *

כיוצ"ב יש להעיר עוד הערות שחלקן כתבתי בזמנו למחבר וחלקן אמנם הוכנסו לספר. יש לחזק את ידי המחבר שהעמיק בסוגיות אלו וחקר אותם לעומק ואסף את כל הדעות מכל הספרים והרבנים וישב עם פוסקים גדולים וחשובים לברר את הנושאים עד תום, אלא שמרוב צניעותו ותומתו הוא לא בחר להכריע בין החולקים או לחלוק על דבריהם, גם אם חלק מהדברים סותרים את המציאות ואין להם בסיס, ועל כן יש לנקוט זהירות וביקורתיות בקריאת הספר ויש להימנע מהסתמכות על מסקנותיו הלכה למעשה.